Tarih Yazımında İskender'in Kilikia'dan Geçişi ve İskender Romanı

Mustafa H. Sayar*

MÖ 356 ile 323 yılları arasında yaşamış olan Makedonya kralı III. Alexandros (İskender) 334 yılında Pers krallığına karşı başlattığı doğu seferiyle eski çağ tarih yazımında önemli bir yer edinmiştir. İskender'in doğu seferi hakkında bu sefere katılmış olan görgü tanıklarının günlüklerinin yanı sıra İskender'in doğu seferinden yüzlerce yıl sonra yazılmış eserler de İskender'in doğu seferini bize aktarmaktadır. Bu eserler arasında MS 1. yy.da yazılmış olan İskender'in Latince yazılmış tek biyografisi niteliğindeki Curtius Rufus'un İskender'in hayatını anlattığı eser ile İzmit'li Flavius Arrianos'un yazdığı İskender'in Anabasis'i adlı tarih kitabı İskender hakkında yazılmış ve günümüze ulaşmış en kapsamlı eserlerdir. Bu tarihçilerin eserlerinin bazı bölümlerinde ve bu eserlerden başka İskender hakkında milattan sonraki yüzyıllarda yazılmış eserlerde İskender ve Doğu seferi hakkında gerçek olduğu kadar gerçek dışı olduğu şüphesi uyandıran anlatımlar vardır. Bu eserlerde İskender'in doğumundan, çocukluğuna, gençlik yıllarından doğu seferine çıkışına kadar meydana gelen gerçek olay ile birçok gerçek dışı anlatım bir arada aktarılmaktadır. İskender 7 yılda Anadolu, Yakındoğu ve Batı Asya coğrafyasında birçok ülkeyi ele geçiren ve eski çağın bilinen dünyasının büyük bölümüne hâkim olan egemen bir güç olarak tanıtılırken, anlatımların bazı bölümlerinin gerçekler ile söylencelerin karışımından oluştuğu anlaşılmaktadır. Önemli bir bölümü gerçek olması mümkün olmayan abartılı anlatımlar büyük olasılıkla önce sözlü aktarımlar şeklinde yüzyıllar boyunca hafızalarda kalmış ve sonra yazılı hale getirilmişlerdir.

İskender'in Pers krallığını ortadan kaldırmak için çıktığı yolda Kilikia Bölgesi'nden geçerek Pers kralı III. Dareios ile savaşacağı Dörtyol ile Payas arasında uzanan İssos Ovası'na doğru ilerleyişi 333 yılı haziran ayında başlamış olmalıydı. İskender'in Kilikya'da kaldığı birkaç aylık süre içinde yaptıklarından bahseden kaynaklar arasında en ayrıntılısı İskender'in doğu seferini kapsamlı bir şekilde yazan Nikomedia'lı (=İzmit'li) Flavius Arrianos'tur. MS 2. yy. da kaleme aldığı İskender'in Anabasis'i adlı eserinde İskender'in Kilikia kapılarından geçtikten

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, mhsayar@istanbul.edu.tr ORCID:0000-0001-6339-9002

sonra ulaştığı Kilikya'daki Pers Satraplık Merkezi Tarsos'a herhangi bir direnişle karşılaşmadan girdiğini ancak burada ağır şekilde hastalandığını yazar[1]. Arrianos dışında, Aristoboulos, Apollodoros ve Strabon'un da aktardığına göre İskender iyileştikten sonra Tarsos'un batısında bulunduğu anlaşılan, ancak yeri kesin olarak henüz tespit edilememiş olan Ankhiale'ye doğru gidip bu yerleşim yeri yakınında bulunan ve Asur kralı Asurbanipal (MÖ 668-631) için diktirilmiş olan bir anıtı görmeye gider ve anıtın yazıtını tercüme ettirir. Assurbanipal'den yaklaşık üç yüz yıl sonra Tarsus'a ulaşan İskender'in Ankhiale yakınında dikildiği öne sürülen bu anıtı görmesi ve üzerinde Asurca yazılmış yazıtı hemen tercüme ettirerek anlaması mümkünmüydü? Ankhiale'ye gelip bu anıtı okuyup içeriğini öğrenen İskender'in yaşadıkları bu olayı aktaran temel kaynak olan Aristobulos'un anlatımı bize Strabon, Arrianos ve Apollodorus'un eserlerinde ulaşmıştır. Dört yazarın da farklı sözcüklerle anlattığı olay şudur;[2]

> Buradan çok uzak olmayan bir yerde Sardanapallos'un mezarı vardı. Söylendiğine göre üzerinde sağ elinin parmaklarını şakırdatır gibi birbirine bitişik tutan taştan bir heykel vardı. Üzerinde Asurca bir yazıt vardı; Anakyndaraxes oğlu Sardanapallos bir günde Tarsos ve Ankhiale'yi inşa etti. Ye, iç, oyna; çünkü diğerlerinin hiçbir değeri yok, heykelin elinin hareketi de bunu çağrıştırıyordu.

Eduard Meyer ve Franz Heinrich Weißbach gibi bazı tarihçiler böyle bir anıtın gerçekten var olduğuna ve İskender'in bölgeye geldiği dönemde halen ayakta olduğuna inanmaktadırlar[3]. Bu anıtın üzerindeki heykel ve yazıt hakkında kaynaklarda farklı tanımlamalar vardır. Bu anıtın yazıtı eğer Asur dilinde yazılmışsa bunun Sanherib (Doğumu (MÖ 745; krallığı: 705-680) döneminde yazılmış çivi yazılı bir zafer anıtı yazıtı olması akla daha yakındır. Bu yazıt büyük olasılıkla ayaklanmanın bastırılmasından ve Tarsus'un yağmalanıp yeniden kurulmasından bahsetmekteydi. MS 4. yy. ilk yarısında kaleme alınmış olan Eusebios yıllığı burada Sanherib'in bir zafer anıtı bulunduğundan bahsetmektedir[4]. Eusebios'un yıllığına göre MÖ 696 yılında Asurlular ile Grekler arasında bir savaş olduğunu bildirmektedir. Bu savaşın Kilikya sahilinde meydana geldiğini belirten Berossos[5]

1 İskender'in Tarsus'a gelişi ve burada Tarsus'ta hastalanarak tedavi görmesi hakkında bkz. Arrian, Anabasis II 4, 14.

2 F. Jacoby, FGH 139 F 9a.

3 Meyer 1892, 203-209; ay. yaz. 1899, 541-544.

4 Eusebios, Chronik s. 17. 23-18.26 K = FGH 685 F 5.

5 Frg. 12 FHG II 504.

ve Abydenos[6] ise *Tarsos ve Anchiale'nin Sanherib tarafından bir günde kurulduğunu* aktaran ifadeler kullanmaktadırlar. Ön Asya tarihçileri ve filolog Forrer ve Weissbach bu ifadelerin Asur dilinde yazılmış olmaları nedeniyle Grek eski çağ yazarları tarafından yanlış anlaşıldıklarını, doğru ifadenin *Tarsos ve Anchiale'nin bir günde ele geçirildiği* şeklinde olması gerektiğidir[7]. Berossos ve Abydenos'un günümüze parçalar halinde ulaşan aktarımlarına göre Tarsos şehri Sanherib tarafından Babylon örnek alınarak yeniden kuruldu. Sanherib Ankhiale'de bir heykelini diktirip altına da yaptığı işleri anlatan Asurca bir yazıt yazdırdı. Arrianos'un aktarımlarından anlaşıldığına göre İskender Tarsos'a geldiğinde Ankhiale'deki anıt halen görülebilir durumdadır.

713 ile 663 yılları arasında Kilikya Bölgesi'nin hâkimi olan Asur hanedanının krallarından Sanherib tarafından diktirilen fakat sonra Sardanapal ismindeki kral ile ilişkilendirilen bu anıt gerçekten mevcutmuydu? Bu konuya ilişkin tarihi kaynaklar görgü tanıklarının doğrudan anlatımlarına değil, yıllar hatta yüzyıllar sonraki anlatımlara ve aktarımlara dayandığından her ifadenin dikkatle irdelenmesi gerekmektedir[8]. Öncelikle kaynaklarda Sardanapal'ın mezarı olarak adı geçen anıtın ismine konu olan Sardanapal'ın ön asya dilleri üzerinde çalışan dil bilimcileri tarafından Assurbanipal (668-626) olduğunun saptandığını belirtmek gerekir[9]. Herodot tarafından *Sardanapallos* olarak tanımlanan bu kralın Assur kralı olarak tanımlandığını görüyoruz[10].

Bu anıt hakkındaki en kapsamlı bilgileri veren Grek kaynağı Aristobulos Sardanapallos'un mezarı tanımlamasıyla karışıklığa neden olmuştur. Esasen karmaşa Sardanapallos isminden bahsedilmesiyle başlar. Çünkü Sardanapallos zaten Grek tarih yazımı tarafından uydurulmuş masalsı bir figür olup şans, eğlence ve tatlı hayat ile özdeşleştirilmektedir[11]. Sardanapallos ismi Aristophanes'in Kuşlar adlı eserinde de Perslerle yapılan diplomatik görüşmelerle bağlantılı olan anlatımlarda geçtiğinden bu ad MÖ 414 yılında bu oyunu izleyen Atina'lılar ve komşuları tarafından bilinmekteydi. Asur tarihi hakkında doğru olmayan bilgiler veren Ktesias ismindeki Knidos'lu tarihçi tarafından da Sardanapallos son Asur

6 Frg. 7 FHG IV 282.

7 Weißbach 1920, 2436-2475; Forrer 1920, 79.

8 Krşl. Dornseiff 1929, 270-271.

9 Bkz., Streck 1916.

10 Herodot II 150, 3.

11 Anth. Gr. 7, 235.

kralı olarak tanımlanmaktadır[12]. Tüm bu açıklamalar Sardanapal ismindeki gerçek ve tarihi bir kişinin kaynaklarda bahsedildiği gibi gerçekte var olamayacağını göstermektedir.

Yukarıda değinilen tarih yazarlarının eserlerinde bahsedilen Ankhiale yakınındaki anıtın üzerindeki yazıtın Asurca olması kuvvetle muhtemel görünmekle birlikte Pers İmparatorluğu'nun Akhamenid hanedanı döneminde resmi iletişim dili olarak kullandığı Arami dilinde olması ihtimal dahilindedir. Aramice ve Grekçe çift dilli yazıt geleneğinin Kilikya'da özellikle Tarsus sikkeleri sayesinde MÖ 5. yy. dan beri var olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Greklerin Aramice bir yazıtı Asur dilinde yazdırılmış bir yazıtta göre daha çabuk tercüme ettirmeleri mümkündür.

Ankhiale yakınında bulunduğu iddia edilen ve *Sardanapallos mezarı* olarak tanımlanan anıtın hem yeri hem yapıldığı tarih ve hem de niteliği tartışmalıdır[13]. Yazıt özünde Asur krallığı dönemine tarihleniyorsa bu eserde Ankhiale yer isminden bahsedilmesi çok zayıf bir ihtimaldir. Çünkü bu isim Grekçe olup Asur Kralları Dönemi yazıtlarda bu tür isimlerin yerine çoğunlukla Asurca yer isimleri kullanılmaktaydı.

Bu bilgiler ışığında Ankhiale adının geçtiği Asurca yazıt içeren bir Sardanapal anıtının varlığından bahseden Grekçe yazılmış tarihi kaynakların inandırıcılıktan oldukça uzak bilgiler verdikleri anlaşılmaktadır. Özellikle İskender'in Tarsus'a ulaştıktan kısa bir süre sonra hastalanıp yatağa düşerek hemen batıya doğru ilerlemesinin mümkün olamayacağını aktaran kaynakların da Sardanapal anıtının varlığına inananlar tarafından dikkate alınmamış olduğu anlaşılmaktadır[14].

İskender hakkında anlatılanların eski çağın bitiminden sonra da yaygın şekilde okunmasının nedeni İskender Romanı adı verilen anonim eserdir. İskender'in yanında doğu seferine katılan ve sefer sırasında İskender ile görüş ayrılığına düştüğü için idam edilen resmi tarihçi Kallisthenes tarafından yazılmış gibi tanıtılan söylencelerin gerçek olmadıkları ortaya çıktığında tümü Pseudo-

12 Ktesias'ın anakronik anlatımlarının ve içeriğinin güvenilmezliği hakkında bkz., Burkert, 2011, 289-290.

13 Bu tartışma hakkında bkz. Burkert 2011, 288-301.

14 İskender'in Tarsus'a gelişi ve burada Tarsus'ta hastalanarak tedavi görmesi hakkında bkz. Arrian, Anabasis II 4, 14; Demandt 2009, 135 vd.; Bazı araştırmacılar tarafından Tarsus'ta Sardanapal mezarı olarak tanımlanmak istenen Donuktaş anıtının da bir Roma imparatorluk kültü tapınağı olduğu geçen yüzyılın sonunda İstanbul Üniversitesinden Prof. Dr. Nezahat Baydur tarafından yapılan kazılar sonucunda kanıtlanmıştı; Bkz. N. Baydur – N. Seçkin. Tarsus Donuktaş Kazı Raporu. İstanbul 2001.

Kallisthenes = sahte Kallisthenes olarak tanımlanmaya başlamışlardır[15]. Tarih yazımında İskender Romanı olarak tanımlanan ve yazarı bilinmeyen eser çeşitli yüzyıllarda İskender hakkındaki sözel anlatımların derlendiği gerçek ve gerçek dışı anlatımları içermektedir[16]. Tarihi bir kişilik olan İskender bu romandaki anlatımlar nedeniyle masalsı bir figüre dönüşmüş ve efsanevi bir karakter olarak algılanmaya başlanmıştır[17]. MÖ 1. yy.a tarihlenen bir papyrus parçası üzerinde bu anlatımların bazı parçalarına rastlanmıştır. MS 4. yy. da Iulius Valerius Polemius tarafından Latince yazılmış bir nüshası vardır. Orta çağda en fazla okunan edebi eserler arasında olan İskender Romanından alıntılar, İranlı şair Nizami'nin 12. yy. da İskender hakkında yazdığı eserinde de yer almıştır. Eski çağda İskender Romanının dört farklı nüshası olduğu anlaşılmaktadır: Bunlar Grekçe harflerle 1., 2., 3. ve 5. nüshalar olarak tanımlanmaktadırlar. Kaybolmuş olan 4. nüshanın ise 6. yy.a tarihlenen Süryanice nüshanın açıklamalarını içerdiği tahmin edilmektedir.

İskender romanı olarak bilinen eserde Çukurova'nın eski çağdaki en önemli liman şehri olan Aigeai ile ilgili dikkat çeken bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde İskender'in annesine ve Aristoteles'e yazmış olduğu gerçek olmayan bir mektuptan söz edilmekte ve o mektupta şöyle bir bölüm vardır.

«*Size Dareios ile yaptığım savaştan bahsetmeliyim. Gördüm ki Dareios diğer krallarla birlikte ve büyük mitarda askeri birlikle İssos Körfezi kıyısında savaş durumu almış vaziyettedir. Bunu görünce çok sayıda keçi bulup onların boynuzlarına meşaleler bağlayıp gece ilerledim. Persler uzaktan meşaleleri görünce sayılamayacak kadar çok askerden oluşan büyük bir ordunun geldiğini sandılar. Bu nedenle korkuya kapıldılar ve yenildiler. Zafere böylece ulaştım ve orada bir şehir kurarak Aigeai adını verdim. Bir diğer şehri ise Issos Körfezi kıyısında kurdum ve Alexandreia adını verdim*[18].» Bu ifadelerin yazılı olduğu metin bölümü İskender Romanının metninin düzenlendiği MS 3. yy. a tarihlenmektedir[19]. Bu metinde sözü edilen Alexandreia bugünkü İskenderun olup eski çağda İskender tarafından Nil nehri deltasında İskender tarafından kurulmuş olan diğer Alexandreia = İskenderiye şehrinden ayrıt edilebilmesi için Alexandreia kat'İsson = İssos yakınındaki İskenderiye adı

15 Pseudo-Kallisthenes, Hist. Alex. (ed. Thiel 1983).

16 İskender Romanının başladığı ve bittiği yer Mısır coğrafyasıdır. Bu eserin metni II. Nektanebos'un Makedonya'ya kaçışı ile başlar, bkz. Pseudo-Kallisthenes 1, 1-7 ve bitiminde I. Ptolemaios'un İskender'in Makedonya'ya götürülmek üzere Babil'den yola çıkarılan cenazesini kaçırıp Mısır'a getirmesiyle sona erer, bkz. Pseudo-Kallisthenes 1, 34.

17 Müller 2019, 129 ve 218.

18 Pseudo-Kallisthenes, Hist. Alex. 2.23 (ed. van Thiel, *age.* 1983, 104).

19 Ziegler 1998, 684, Haymann 2014, 19-20.

verilmişti. Bu metnin içinde en dikkat çeken Alexandreia kat'İsson ve Aigeai'ın birlikte kurulduklarının ifade edilmesidir. Bugün İskenderun Körfezi olarak tanımlanan ve eski çağda Issikos Kolpos adını taşıyan körfezin kuzey kıyısında yer alan Aigeai ile güneydoğu kıyısında yer alan Alexandreia kat'İsson deniz üzerinden bağlantı halindeydiler. Aigeai şehrinin ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemekle birlikte MÖ 333 yılında İskender'in İssos savaşı öncesinde Amanos dağ silsilesi ile İskenderun körfezi arasında kalan ovayı öncü birlikler göndererek güvence altına aldırması sırasında Aigeai'ın bulunduğu yerde henüz şehir devleti konumunda olmayan bir yerleşim yerinin bulunduğu ve yukarıda değinilen İskender Romanında anlatılan olayın bu yerleşim yerinin Makedonya ordusu tarafından kontrol altına alınmasıyla bağlantılı olduğu düşünülebilir. Aigeai'ın bir Makedonya şehri olarak kurulduğu yerde Akhaimenes hanedanı yönetimindeki Pers krallığı döneminde bir yerleşimin bulunduğunun en önemli kanıtı bu şehir yakınlarında bulunmuş olan Aramice bir yazıttır[20]. Ayrıca Herodot Pers generali Mardonios'un MÖ 492 yılında Aigeai'da kuvvetlerini gemilere bindirdiğini belirtmektedir[21]. Mısır'da çıkan isyanı bastırmak için Pers kralının gönderdiği 300 geminin sonradan Aigeai'ın bulunduğu yerleşim yerinin limanından yola çıktıkları ve gemilerin mürettebatının Kilikya'lılardan oluştuğu anlaşılmaktadır[22]. Tarsos'tan[23] sonra güneydoğu yönünde çok sayıda geminin barınabileceği güvenilir bir liman için en uygun yer coğrafi yapısından ötürü Aigeai'ın bulunduğu kıyı şeridiydi ve bu durum hiç şüphesiz Pers ordusu tarafından değerlendirilmişti[24]. Buradaki doğal liman olanaklarının Persler tarafından kullanıldığına ilişkin henüz somut bir arkeolojik veri elde edilmemiş olmasına rağmen Akhaimenes hanedanı döneminde Doğu Akdenizde Kıbrıs, Mısır ve Güney Anadolu sahiline yönelik donanma faaliyetlerinde bu limanın da kullanılmış olma ihtimali kuvvetlidir. Aigeai isminin de eski çağ Grekçesinde αἶγα = αἴξ = keçi sözcüğünden türetilmiş olması İskender Romanındaki kuruluş öyküsünün şehir devleti Aigeai'in kuruluşunda dikkate alındığını göstermektedir. Aigeai esasen Makedonya krallığının başşehri olmuş Thermai körfezi yakınında Haliakmon ırmağı havzasında bulunan önemli bir merkezin adıdır. Bu şehrin adının Ovalık Kilikya sahilindeki Aigeai'a verilmesi

20 Lemaire 2004, 88-90.

21 Herodot 5, 108, 2.

22 Diodoros 11, 75, 2-3.

23 Strabo tarafından Tarsos'un limanı Rhegma lagünü kıyısında görülen ve eski gemi inşa ve bakım dokları olarak tanımlanan Palaia neoria büyük ihtimalle Akhamenid dönemine tarihlenmektedir.

24 Bkz. Wallinga 1991, 277-282.

Makedonya'daki Aigeai şehrinin yakınında bulunduğu Thermai Körfezi ile İssos Körfezi'nin ve Haliakmon Irmağı ile Pyramos Nehri arasında benzerlik kurulmasından kaynaklanmaktadır[25].

İskender'in Ovalık Kilikia bölgesinden geçişini belgeleyen eski çağ kaynaklarında verilen çelişkili ve bazı gerçekdışı bilgilere rağmen İskender'in MÖ 333 yılında Akhaimenes hanedanının son temsilcisi olan III. Dareios'la yaptığı İssos Savaşı öncesinde Pyramos = Ceyhan havzasında izlediği anlaşılan Mallos - Castabalum güzergâhı[26] ve Issikos Kolpos = İskenderun körfezi çevresindeki eski çağ dönemi yerleşim yerleriyle ilgili olarak aktarılanların Ovalık Kilikya şehirlerinin kuruluşları ve coğrafi konumlarına ilişkin tarihi gerçeklerin anlaşılmasına yönelik değerlendirmelere katkıda bulunabilecek önemli ipuçları verecek nitelikte oldukları görülmektedir. Issos savaşının 333 yılı Kasım ayı başında veya ortasında yapıldığı konusunda hemfikirdirler. Issos Savaşı sonrasında kurulan Aigeai'ın yerel takviminin de 333 yılında başladığı düşünülmektedir[27]. Tarih yazımının aktardığı bilgiler ve bunları değerlendiren bilim insanlarının öneri ve tahminlerine rağmen Aigeai'ın kesin kuruluş tarihini veya İskender'in Ovalık Kilikya Bölgesi'ne gelmesinden önce burada var olan yerleşmenin adının Aigeai olarak değiştirilmesinin İskender tarafından mı yoksa İskender'in ölümü sonrasında Kilikya'yı kısa bir süre yöneten Pleistarkhos'un veya daha sonra 301 yılına kadar Kilikya'yas egemen olan Antigonos Monophtalmos zamanında mı gerçekleştiğini eldeki verilerle kesin olarak belirlemek mümkün olamamaktadır. Aigeai halkı şehirlerinin İskender tarafından kurulduğuna inanmışlar ve bu inançlarını şehirlerinin sikkelerinde İskender ile doğrudan ilintili betimlemelerle vurgulamışlardır.

25 Bkz Hammond 1997, 177-179. Hammond 1998, 324-369; Brodersen 2001, 355-372.

26 İskender'in Ovalık Kilikya'da izlediği güzergâh hakkında bkz. Devine 1984, 127-129.

27 Bloesch 1989, 5-11; Cohen 2006.

Kaynaklar

Bloesch 1989: H. Bloesch, Erinnerungen an Aigeai. Winterthur 1989.

Brodersen 2001: Brodersen, K. (2001): „In den städtischen Gründungen ist die rechte Basis des Hellenisierens." Zur Funktion seleukidischer Städtegründungen, şu yayında: S. Schraut, B. Stier (eds.), Stadt und Land, Stuttgart: 355–372.

Burkert 2009: W. Burkert, Sardanapal zwischen Mythos und Realität; Das Grab in Kilikien; şu yayında; U. Dill, Ch. Walde, (eds). Antike Mythen: Medien, Transformationen und Konstruktionen. Berlin 2009, 502-515; (= E. Krummen (ed.); Kleine Schriften VI Mythica, Ritualia, Religiosa 3. Göttingen 2011, 288-301).

Cohen 2006: G. M. Cohen, The Hellenistic Settlements in Syria, the Red Sea Bassin and North Africa. Berkeley.

Demandt 2009: A. Demandt, Alexander der Grosse Leben und Legende. Münih.

Devine 1984: A. M. Devine, The location of Castabalum and Alexander's route from Mallus to Myriandrus, Acta Classica 27, 1984, 127-129.

Dornseiff 1929: F. Dornseiff, Dareios und Sardanapal, Hermes 64, 270-271.

Engels 1978: D. W. Engels, Alexander the Great and the Logistics of the Macedonian Army. University of California Press.

Forrer 1920: E. Forrer, Die Provinzeinteilung des assyrischen Reiches. Leipzig.

Hammond 1997: N. G. L. Hammond, Tle Location of Aegeae. JHS 117, 1997, 177-179.

Hammond 1998: N. G. L. Hammond, Alexander's Newly Founded Cities. Greek Roman and Byzantine Studies 38, 1998, 324-369.

Haymann 2014: F. Haymann, Untersuchungen zur Geschichte und Identitätskonstruktion von Aigeai im römischen Kilikien. Bonn 2014.

Lemaire 2004: A. Lemaire, Nouvelle inscription Araméenne de Cilicie Orientale: Aigeai, Epigraphica Anatolica 37, 2004, 88-90.

Meyer 1892: E. Meyer, Sardanapals Grabschrift, Forschungen zur Alten Geschichte. Cilt I Halle.

Meyer 1899: E. Meyer, Nochmals Sardanapals Grabschrift, Forschungen zur Alten Geschichte. Cilt II Halle.

Müller 2019: S. Müller, Alexander der Große. Eroberungen – Politik – Rezeption. Stuttgart 2019.

Streck 1916: M. Streck, Assurbanipal und die letzten assyrischen Könige bis zum Untergang Niniveh's. Leipzig.

Thiel 1983: H. van Thiel, Leben und Taten Alexanders von Makedonien. Der griechische Alexanderroman nach der Handschrift I. Darmstadt.

Wallinga 1991: H. T. Wallinga, Naval Installationes in Cilicia Pedias: the Defence of the Parathalassia in Achaimenid Times and after. De Anatolia Antiqua I, 1991, 277-282.

Weißbach 1920: F. H. Weißbach, s. v. Sardanapal, RE IA.2, 2436-2475.

Ziegler 1998: R. Ziegler, Alexander der Große als Städtegründer. Fiktion und Realität; şu yayında: U. Peter (ed.) Stephanos nomismatikos. Edith Schönert-Geiss zum 65. Geburtstag. Berlin 1998, 679-697.

Ek

Ovalık Kilikya Şehirleri Haritası